

תמלול פרק - חינוך כמפתח לשיקום, הזמן לפעולה הוא עכשיו - ד"ר קרן

רז נצר

מתוך ההסכת הכלה למעשה מבית היוצר של אגף בכיר חינוך יסודי מוריה טלמור, מנהלת את היחידה לטיפול בפרט משוחחת עם ד"ר קרן רז נצר ראש מינהל מו"פ חדשנות וליווי רשויות

פתיח: מה זה הפדגוגיה של זהויות ואיך היא משנה את הדרך שבה אנחנו מלמדים ולומדים? מה זה אייג'נסי? ואיך תלמיד יכול גם לבחור, לפעול ולהשפיע? מה זה הון תרבותי? ואיך הוא משפיע על קידום הוגנות בחינוך? איך שומעים את הקול הפנימי של התלמיד ונותנים לו מקום? מה זה אומר לפעול מתוך הוגנות? כמנהלת? כמורה? כאדם?

שלום, ברוכות וברוכים הבאים להסכת "הכלה למעשה". שמי **מוריה טלמור** ואני מנהלת את היחידה לטיפול בפרט באגף חינוך יסודי במשרד החינוך, ומובילה גם את תחום ההוגנות בחינוך בעולם משתנה. אנחנו במהדורה מיוחדת, המתמקדת בהיבטים של הוגנות בחינוך בעולם משתנה. אני מזמינה אתכם ואתכן לצלול ביחד איתי ועם מומחים ומומחיות בתחום, כדי להבין מהו חינוך הוגן ואיך מושגים כמו זהות, אייג'נסי וקו-אייג'נסי קשורים אליו. והפעם, נדבר על משברים בעקבות מלחמה ואיך הוגנות בחינוך יכולה להוות חלק מתהליך של ריפוי. מתחילים.

קול מהשטח: "אני לא רק מודאג מהמלחמה, אני מודאג מהיום שאחרי".

מוריה: זהו דרור והוא איש חינוך.

קול מהשטח: המציאות השתנתה. אנחנו אחרים. התלמידים שלנו אחרים. הצרכים שונים. הפערים גדלים. הסיפור רחב, אבל אני שואלת את עצמי כל הזמן, מה המקום שלנו כאן? מה היא הדלת הנכונה לצאת מהמשבר מחוזקים? ומי מחזיק את המפתח? שאלות מאוד גדולות,

מוריה: קרן, מה דעתך?

קרן: זה אכן שאלות גדולות, ואני חושבת שהשאיפה זו גם התשובה.

מוריה: הוא מחזיק את המפתח. זה הזמן להציג אותך, דוקטור **קרן רז נצר**, ראש מינהל מו"פ, חדשנות וליווי רשויות של רשת "עתיד".

מרק טוויין כתב, ונשמע שזה די מדויק: "אין ספק שניתן לחרוז בין אירועים שונים בהיסטוריה, ולחפש חוטים מקשרים, ולעיתים גם הסברים משכנעים". אנחנו חיים בתקופה בה מתבקשת החריזה הזאת עם תקופות עבר, וגם עיסוק בשאלות כמו כיצד השפיעו מגפות בעבר מול ההשפעה כיום, או כיצד ומדוע התפתחו מלחמות גדולות, והכי חשוב – איך להשתקם מהן. העבר יכול לסמן לנו מסלולים אפשריים, או לפחות להציג את אלו שעדיף לא לקחת. הוא יכול להתחרז בצורה טובה עם הקיים כיום, ולאפשר לנו קצת יותר בהירות, והרבה יותר תובנות.

הטקסט הזה מופיע בספרך "החינוך אחרי מלחמה, קולות מן העבר ומבט אל העתיד", ספר שיצא לאור באתר "עברית", ורק מן ההקדשה המרגשת שבתחילת הספר, אפשר להבין שהספר יצא תוך כדי מלחמת "חרבות ברזל". מה הסיפור שעומד מאחורי הספר?

קרן: אז באמת, הספר יצא ממש בעיצומה של המלחמה, כשאני חיפשתי בשבילי איזשהו שביב של אור ותקווה, לאחוז בה ולהתקדם איתה הלאה. ההקדשה הבאמת מרגשת היא הקדשה אישית שלי לשלושה אנשים צעירים מופלאים שנפלו במהלך המלחמה, ומבחינתי הנקודה הזאת בזמן הייתה המקום הזה של איך אנחנו יכולים לקום מפה, להתחזק מפה, והלכתי לחפש את התשובות, או לפחות את החריזה המתאימה לתשובות האלה, גם מהעבר, ועם זה התחלתי לכתוב.

מוריה: התשובות מפורטות מאוד וארוכות, ואנחנו לא ניגע בכולן כאן בתוך הפרק שלנו, אבל הן בהחלט היו הטריגר להתחלת השיחה שלנו עוד לפני המפגש הזה, ואני אשמח אם תתייחסי בקצרה לתובנות שונות שהגעת אליהן דרך הספר. מה בחנת ומה מצאת?

קרן: אני יצאתי לבחון איך מדינות שיוצאות מתוך מלחמות קיומיות, זאת אומרת, ממלחמות שמשפיעות על כל אזרח ואזרח במדינה – איך הן משתקמות, איך הן מאוששות את עצמן, ויצאתי לבחינת החינוך. זאת אומרת, איך החינוך או הרפורמות החינוכיות יכולות להשפיע על התהליך הזה.

מוריה: חיפשת סיפורי הצלחה, אני מבינה.

קרן: חיפשתי סיפורי הצלחה משני כיוונים. ממדינות שיצאו מרוסקות לחלוטין ובתבוסה גדולה מתוך מלחמות, וממלחמות שיצאו מנצחות לכאורה, אבל גם הן יצאו במשבר מאוד גדול, וחיפשתי לבחון איך

הן אוששו את עצמן, ואיך הן הגיעו לאן שהן נמצאות בו היום. אחת המדינות שבחרתי – יפן. יפן של אחרי מלחמת העולם השנייה.

מוריה: יסית לבחון מההיסטוריה מדינות שיצאו ממלחמות הישרדותיות, ממלחמות קיומיות. ובחרת ביפן, שיצאה מובסת ממלחמת העולם השנייה, למעשה יצאה מרוסקת לחלוטין. יפן של אחרי פצצת האטום.

קרן: בהחלט, יפן של אחרי פצצות האטום. יפן של אחרי כיבוש אמריקאי ממש. שבסופו של דבר, אם אנחנו מסתכלים עליה היום, אנחנו מסתכלים על מדינה שוחרת שלום, מדינה מערבית, מתקדמת מאוד, מפותחת מאוד. היום הרבה מאוד משלחות חינוך יוצאות ליפן כדי להבין איך עושים חינוך נכון, ואולי מה אפשר ללמוד ממנה. ואת אותה יפן ביקשתי לבחון, ולבחון מה מבחינת החינוך הוביל אותם לאן שהם הגיעו היום.

מוריה: ובקצרה, מה את יכולה להגיד על יפן בהקשר הזה?

קרן: אז ממש ממש בקצרה, אני חושבת ששני דברים ככה מסמנים את השינוי. הדבר הראשון זה ההבנה שלהם שהחינוך חייב להיות עבור כולם. זאת אומרת, החינוך צריך להיות מנת חלקם של כל ילד וילדה יפנים. זה דבר אחד.

מוריה: וזה לא היה ככה קודם?

קרן: לא היה. אנחנו מדברים על מדינה מאוד היררכית, מדינה לא שוויונית, מדינה שבה הפערים היו מאוד מאוד גדולים, רק מתי מעט יצאה לקבל השכלה ראויה. וזו פתאום מדינה שמשנה את דרכה לחלוטין. ובנקודה מאוד משמעותית אחרת, זה שינוי תוכנית הלימודים, שינוי ההכשרות של המורים שלה, בצורה כזו שמבקשת להנכיח נרטיב חברתי יותר, ליברלי, מקדם את האוכלוסייה בתוך המדינה, ומחבר אותה לרעיונות גדולים.

מוריה: וזה לא היה קורה בלי המלחמה, לא במהירות היחסית הזאת אני מניחה.

קרן: חד משמעית. אני חושבת שיפן בסופו של דבר ממש מוכיחה שם הלכה למעשה איך מדינה שבאוריינטציה שלה מבחינת תרבות ובכלל... יפן שלפני המלחמה עברה תהליכים לוחמניים מאוד, התרבות המלחמתית הייתה מנת חלקה של מערכת החינוך היפנית, ופתאום אנחנו רואים תמונה אחרת לחלוטין אחרי המלחמה, וממש זמן קצר אחרי המלחמה, זה לא חיכה עשורים.

מוריה: זה מה שרציתי לשאול, מה היה משך התהליך הזה?

קרן: אנחנו ממש רואים שם שינוי מהותי במשך השנים הראשונות לסיום המלחמה. זאנחנו ממש יכולים לשים כבר את האצבע על שינוי שנתיים אחרי המלחמה, שזה באמת יוצא מן הכלל. אנחנו מסתכלים על מצב שבה המערכת האמריקאית, או בעצם השלטון האמריקאי שמגיע לסייע להם לצאת מהמלחמה ובעצם מכתוב את הקו. היפנים ואומרים "רגע, רגע, אנחנו יודעים אפילו לעשות את זה עוד יותר טוב", והם לוקחים את זה ככה לקצה. אז אנחנו רואים שם התפתחות מאוד מהירה, ואנחנו רואים שם השפעה מהירה מאוד על הדור הצעיר שנכנס לתוך מערכת החינוך.

מוריה: מרתק. המדינה הנוספת, גם היא בעקבות מלחמת העולם השנייה? בריטניה, בריטניה הגדולה של פעם?

קרן: בהחלט. אז בריטניה היא למעשה מהצד השני של המתרס. מדינה שיוצאת מנצחת מאותה מלחמה.

מוריה: מנצחת, אבל חטפה לא מעט.

קרן: אבל שבורה לחלוטין, שבורה לחלוטין. היא יוצאת עם כלכלה מאוד מרוסקת, האימפריה הגדולה שהייתה, כמו שאמרת, "בריטניה", מתפרקת לחלוטין. היא צריכה להמציא את עצמה מחדש. והדבר המרתק בבריטניה, זה ששנה לפני סיום המלחמה אנחנו כבר רואים את הניצנים של ההתפתחויות החינוכיות שהם שמים לעצמם ככה כיעד. הם מתחילים לשנות את מערכת החינוך שלהם עוד לפני שהם סיימו את המלחמה, בהבנה שאם הם לא ייצרו שם תנאים שוויוניים יותר, מערכת רחבה הרבה יותר עם אפשרויות גדולות יותר לכל ילד וילדה בממלכה – הם לא יצליחו לשקם את עצמם.

מוריה: מלמעלה, בהחלט מדינה, ולא משהו שצמח מלמטה?

קרן: בהחלט מהחלטת מדינה. וההחלטה על שינוי של חוק חינוך שמעבירים כבר ב-1944, עוד לפני סיום המלחמה. כשלמעשה, אחד הדברים המעניינים, אפרופו שאלתך, זה המבנה שהם בוחרים בו. הם בוחרים בעצם בשינוי, אבל גם באיזושהי סוג של הפרדה, נקרא לה למחוזות, למערכות חינוך קטנות יותר, לוקליות, שבהן מעורבות גם הקהילות המקומיות. כלומר, יש להן פתאום אמירה במה חשוב לקדם, באיך יראו בתי הספר שלנו, באיזה מסלולים אנחנו מפתחים לכל הילדים שלנו, ומוודאים שחינוך הוא לא רק מנת חלקם של האצילים או של בעלי הממון, אלא באמת שכולם יכולים ליהנות ממנו. זה דבר שממש השפיע עליהם אחר כך כמעט מיידית.

מוריה: קראתי, ואני לא מצליחה לזכור איפה, שהייתה השפעה גם באמת על התפיסה הפדגוגית וגם על הדידקטיקה שבה בחרו להשתמש, בעקבות העובדה שהרבה ילדים שהגיעו מלונדון לכפרים, ופתאום היו כיתות רב-גילאיות, והיה צריך להשתמש במרחב כי לא היה מספיק מקום לכולם – זה שינה גם את התפיסה של איך מלמדים.

קרן: בהחלט, זה שינה את תפיסות ההוראה, זה שינה את תפיסות הלמידה. למעשה בעצם... וזה מצחיק כשאת מספרת את זה, כי גם אפשר היה לראות את זה ביצירת המופת "נרניה", שבסופו של דבר זה איזשהו סוג של שינוי מהותי של מערכת החינוך, או של תפיסת מערכת החינוך בבריטניה. הממשקים האלה שפתאום נשברו, הפריפריה ועיר הבירה שפתאום מתמזגות להן יחד, הלמידה הרב-גילאית, ההכשרה של מורים מקשת רחבה הרבה יותר של האוכלוסייה – פתאום כל התהליכים האלה השפיעו בצורה משמעותית על איך תראה מערכת החינוך הבריטית ולאן היא תלך.

מוריה: אני מודה שלא הייתי מודעת לזה. אני זוכרת שאחד הספרים שאני קראתי בזמנו היה הסיפור של מעמד הנשים בתוך המלחמה, וכשנגמרה המלחמה המעמד חזר הרבה מאוד אחורה, ופה את מתארת תהליך שכן יקפיץ ויצמיח מאוד. ומרתק.

קרן: זה אכן מרתק, וזאת נקודה מאוד חשובה שהעלית. אני חושבת שבסופו של דבר המלחמה חשפה למעשה המון זירות שבהן היו פערים גדולים, והמון זירות שבהן נדרשו שינויים מהותיים.

מוריה: היה חוסר הוגנות.

קרן: חד משמעית, חוסר הוגנות מובהק, שנגלה אליהם ככה מאוד משמעותית. אני חושבת שבסופו של דבר, השינוי המהותי במערכת החינוך היה גם תוצר של הצורך של מדינה להשתקם. הצורך להרבה יותר ידיים עובדות, מקצועיות, הצורך לייצר חברה שמרגישה שמשקיעים בה ולא רק שולחים אותה למלחמה או שולחים אותה לתעשיות כשאין ברירה, אלא איזשהו סוג של מקום של להנכיח מחדש את האימפריה, אבל מזווית אחרת. דרך אגב, אחד הדברים שככה סימנו אז, היה להפוך את בריטניה למעצמה פיננסית, או בירה פיננסית של אירופה, ואכן הם הצליחו. בסופו של דבר, החינוך בעצם היה המצע המאוד נוח לתהליכים האלה, בשעה שכנראה בכל מה שקשור לנושא של נשים ושוויון מגדרי זה הרבה יותר עמוק ומורכב, אבל גם שם היה תהליך.

מוריה: כן. את מדברת כאן לא רק על מערכת החינוך של בתי הספר, את מדברת גם על ההשכלה הגבוהה.

קרן: בהחלט. אחד הדברים הראשונים, גם ביפן וגם בבריטניה, שאנחנו רואים, זו ההבנה שמערכת החינוך לא מסתיימת בגיל בית ספר – נקרא לו בית ספר תיכון – אלא בעצם כל השינוי חייב להיות גם בהשכלה הגבוהה.

מוריה: כדי שתהיה מוביליות חברתית אמיתית.

קרן: כדי שתהיה מוביליות חברתית, כדי שנאפשר גם מגוון הרבה יותר רחב של מקצועות או תחומים שבהם אנחנו עוסקים במערכת ההשכלה הגבוהה. הם יצאו מנקודות מאוד נישתיות, הם יצאו מתחומים מאוד מאוד ספציפיים שפותחו, ופתאום התרחבו לסט שלם של אוניברסיטאות מחקריות, למכללות מעשיות יותר, לאוניברסיטאות יישומיות. ממש איזשהו מגוון הרבה יותר גדול כדי לאפשר באמת לחברה מוביליות, לאפשר לחברה להתפתח בצורה הרבה יותר מאוזנת.

מוריה: ומבריטניה לישראל. אבל הלכת רחוק אחורה.

קרן: הלכתי רחוק אחורה בזמן. אני חיפשתי להגיע לישראל, ואני חיפשתי בישראל את המלחמה הקיומית למעשה האחרונה שהייתה לנו לפני הנוכחית.

מוריה: ואם דיברת על זה שההיסטוריה לא חוזרת אבל מתחרזת, אז לצערנו זה חרוז יותר מדי קרוב.

קרן: זה חרוז ממש ממש קרוב וצמוד, ובהחלט מלחמת יום כיפור הייתה חרוז חשוב מאוד ללמוד ממנו.

מוריה: מה למדת?

קרן: אז קודם כל למדתי שכדאי מאוד לחזור הרבה יותר מהר לחרוזי העבר וללמוד מהם לאורך זמן. מלחמת יום כיפור למעשה פוגשת את החברה הישראלית במקום של משבר, של קיטוב, של פערים גדולים. ממש כאילו לצלול לתוך הפרוטוקולים של אחרי המלחמה במערכת החינוך, זה כאילו לשמוע את עצמנו לפני השביעי באוקטובר, עם הרבה מאוד תובנות גם שם של איך מערכת החינוך או איך רפורמות חינוכיות נדרשות כדי לתקן את החברה. אחד הדברים המדהימים שקורים שם זו ההבנה שיש חיבור נדרש בין תיקון חינוך לבין תיקון חברה, או הצמחה של חברה. וממש רואים שם סדרה שלמה של פעולות שהמדינה יוצאת מהן כדי לשקם, כדי להצמיח את החברה שוב דרך מערכת החינוך שלה.

מוריה: מה הפעולות העיקריות?

קרן: אז אנחנו ממש רואים אותה מיד, כמה חודשים אחרי המלחמה, אנחנו רואים מספר מסלולים. אנחנו, בכל מה שקשור לילדים, אנחנו רואים תוכניות – החל מתוכניות אוריינות לבתי הספר היסודיים,

וכלה בתוכנית של"ח שנוצרת וקיימת עד היום כדי בעצם לחבר את הילדים בחזרה למדינה, לחברה, לסביבה. באמת, מתוך המקומות האלה שהם רצו לתקן ולחבר שוב. אנחנו רואים הרבה יותר תוכניות הכשרה ופיתוח של הסמינרים. בעצם סיום של כל הנושא של מבחני הסקר שהיו נהוגים בסוף כיתה ח', ומערכת שהייתה אמורה להיות הרבה יותר שוויונית, מערכת חובה ארוכה יותר, עבודה הרבה יותר משמעותית על כל החינוך בערי העולים. אז היום נקרא להם פריפריה, ערי הפריפריה, אז ערי העולים. החל מפעלי הזנה, חוק חינוך חובה, הסכמים ייחודיים עם ארגוני המורים לשלוח מורים עם חוזים אישיים, כבר ב-74'.

מוריה: אהרון ידלין, נכון?

קרן: ממש כן. שר החינוך אז ידלין מוביל את זה, כותב על זה, מתפאר בזה וזה דבר מדהים. יש לו ממש טקסטים שבהם הוא אומר: "המלחמה חייבה בעצם מערכת הרבה יותר רזה, קיצוצים תקציביים, ואני התעקשתי שבמקומות האלה אני לא מקצץ". ואלה דברים מאוד משמעותיים לחברה לטפל בהם.

מוריה: אני מקשיבה לך, ואני רוצה להציע עוד תהליך משמעותי שהיה לעם ישראל 2,000 שנה אחורה. גם גלות בבל וגם חורבן הבית, ובשניהם היו נקודות של משבר קיומי. וגם שם, בשני המקומות האלה, היה שיח על חינוך – לא במובן שאנחנו מדברים עליו עכשיו, למרות שבתי הספר התחילו כבר אז בעולם היהודי, אבל במובן של נגישות לאוריינות. ואוריינות בתקופה הזאת הייתה לימוד התורה, לימוד היהדות. גם אלעזר בן עזריה שפתח את בית המדרש, הדבר הראשון שהוא עשה מרגע שהוא התמנה זה לפתוח את שערי בית המדרש ולהגיד: "כל מי שרוצה יכול להיכנס". בימים ראו שזה עשה הרבה מאוד טוב לעולם היהודי – הרבה מאוד ידע, שפע של דעות. וקודם לכן, הרבה קודם לכן, עזרא הסופר שהנגיש את הכתב לציבור ואמר: "אנחנו צריכים שתהיה פה מערכת כתב שכל הציבור יכול ללמוד אותה", ולא נשאר רק באיזשהו תהליך שרק האליטה יכולה, והוא זה שהנחיל את השימוש בכתב האשורי, אשר אנחנו היום קוראים לו הכתב העברי. אז עוד זווית של התבוננות.

קרן: האמת שזו זווית מרתקת, ותודה, כי אני חושבת שהיא רק משלימה את אותה טענה שבסופו של דבר זו בעצם איזושהי נקודת צמיחה, נקודת פיתוח או התפתחות חברתית קריטית, וממש זה מדהים לראות את זה גם ככה, אלפיים שנה אחורה.

מוריה: בהחלט. את דיברת על שלושה דברים. אם אני הצלחתי לחלץ בצורה נכונה, ואני אשמח כמובן שתתקני אותי אם טעיתי:

אחד זה הסיפור של ההנגשה של החינוך – לא עוד היררכיות, לא יפן, לא בריטניה, וגם ישראל, אם אנחנו מתיימרים להגיד שאין היררכיות, אבל יש פריפריה, יש מרכז, פריפריה חברתית, גיאוגרפית.

הדבר הנוסף התייחס לסיפור של הפיתוח המקצועי, זאת אומרת, ההבנה של מה המורה צריך בתוך תהליך כזה כדי שיהיה חינוך מותאם. דיברת גם על מורים שהגיעו לפריפריה, אבל גם דיברת על ההכשרה האחרת של המורים בבריטניה.

הדבר הנוסף שהזכרת בקצרה, ואני רוצה שנרחיב עליו קצת יותר, זה הסיפור הקהילתי. התחלת לדבר על אנגליה ששם הקהילות התחילו להגיד למה הן זקוקות, ותוך כדי זה שאני מדברת אני נזכרת גם באיטליה, ברג'יו אמיליה, שתחילה...

קרן: נכון.

מוריה: גם כן אחרי מלחמת העולם השנייה, שגם שם הגיעה עיר ומערכת חינוך ואמרה: "אנחנו רוצים לייצר משהו אחר". אז יש כאן באמת סיפור שלם שצריך לייצר, וזה לא יכול לקרות רק דרך ערוץ אחד בתהליך הזה.

קרן: זאת נקודה מאוד מאוד חלוצה, כי זה מכלול של תהליכים – גם מקומיים וגם מערכתיים, נקרא להם. ובסופו של דבר, אני חושבת שאחד הדברים, או התהליך, הופך להיות מיטבי כשיש בו את החיבורים האלה. כי גם במקרה האיטלקי נקרא לו, אם המדינה לא הייתה מאפשרת לקהילה לקחת בעצם את המושכות ולאפשר לה את האוטונומיה לצד... בעצם לסייע לה במקומות שהיא צריכה, היא לא הייתה מגיעה לאן שהיא מגיעה, ובאמת יצרה שם סיפור הצלחה שהיום אפשר ללמוד ממנו ומעתיקים אותו שנים כבר. ואני חושבת שגם אצלנו, כל הנקודות גם מהעבר וגם היום, אני חושבת שהחיבורים האלה הם נדרשים. היום המדינה לא יכולה באופן כללי רק נגיד להוציא תוכנית בלי שהתוכנית פוגשת את השטח, ומותאמת לשטח עצמו ולצרכים שלו, וגם מקשיבה לו בקשב רב מה צריכים. כי בסופו של דבר גם אם אנחנו מסתכלים על פריפריה גיאוגרפית או חברתית, או באופן כללי פריפריה – פריפריה לא צריכה שיגידו לה מה לעשות. פריפריה בהרבה מאוד מובנים, יש עושר רב גם רעיוני וגם התנסותי שצריך לתת את התנאים המיטביים להמשיך ולטפח ולקדם. אז זה שילוב מאוד משמעותי בעיניי.

מוריה: תוך כדי זה שאת מדברת, אני חושבת על מנהלת מחלקת חינוך, ואני מתלבטת אם אני יכולה להזכיר את שמה, אבל כשהייתי באופקים, פגשתי את מנהלת מחלקת החינוך שם, רחל, שאמרה בדיוק את הדברים שאת אומרת.

קרן: היא מדהימה, יצא לי להקשיב לה ולהיפגש. ואני חושבת שזו אמירה חשובה לשמוע ולהשמיע. כי בסופו של דבר יש איזושהי הבנה בעיניי ארוכת שנים של "יש לנו פריפריה, אז בואו נלמד אותם, או בואו נביא להם, או בואו ניתן להם". בנקודה מסוימת פריפריה היא לא משהו שהוא איזה... איזושהו ספוג

שצריך לטפל בו, יש לה ישות עם הרבה מאוד אתגרים בעצם ההוויה של פריפריה, וצריך לדעת להיות מסוגלים לסייע לפריפריה לסייע לעצמה.

מוריה: אחד המשפטים שאמרת בהתחלה ואני רוצה לחזור אליו, זאת האמירה שלך שכדי לרפא חברה צריך לרפא חינוך. וממה שאת אומרת עכשיו, גם תהליך הריפוי לא זהה בכל המקומות, יש מקומות שזקוקים לריפוי אולי מסוג אחר, אולי אינטנסיבי יותר בתוך התהליך הזה. דיברת גם על החיבור של מרקם החיים למרקם הקהילתי ועל האפיונים השונים של החברות השונות, ואני חושבת שהעבודה בין החינוך לבין החברה, זה מה שמייצר את התקווה החדשה, את היכולת לייצר תקווה להתבוננות קדימה.

קרן: אני מסכימה, אני חושבת גם שהיום אנחנו ממש רואות את זה. הממשקים האלה בין חינוך וקהילות וחברה שחורטת על הדגל של הריפוי – היא לוקחת את מערכת החינוך, היא לוקחת את החינוך שנמצא בתוכה ואומרת: "אוקיי, בואו תובילו, בואו תקדמו איתי". אני אגיד פה גם עוד איזושהי מילה שאני כותבת עליה, שבאמת במובנים רבים החינוך הוא הדפוס הבריא שאנחנו מכניסים לחברה.

אבא שלי זיכרונו לברכה היה רופא, אימא שלי מורה, ובנקודות מסוימות הוא היה צוחק תמיד והוא היה אומר: "במקום שאנחנו מרפאים, אתם מצמיחים". וחינוך מצמיח, חינוך הוא דבר בריא, חינוך הוא מעורר תקווה. לא סתם אנחנו כנראה נשות חינוך – בעצם חיוביות בעצם ההוויה, ויודעות להתמודד גם באתגרים המאוד גדולים. בסופו של דבר זה המקום, וחברה זקוקה לזה. וחברה זקוקה לחינוך, או בעצם לרוח שהחינוך מביא איתו כדי להתקדם.

מוריה: הרבה מאוד מהעיסוק שלנו היום, וההבנה שתלמיד כחלק מתפיסה שלו בנו, צריך להרגיש שהוא משמעותי בתוך תהליך. אני חושבת שהחינוך, חלק מתהליך הריפוי שלו זה יצירת המשמעות הזאת. אני חושבת על בני הנוער, ההתנדבויות המדהימות שהם עשו לאורך כל המלחמה ועדיין עושים. עשו גם קודם, אבל הביטוי שלהם היה מאוד מאוד עוצמתי כרגע. והשאלה היא איך מגייסים את המערכת, איך רותמים את כל ההבנה הזאת להסתכלות גם על היום קדימה, וגם איך אנחנו מדויקים לוקלית. כי את הזכרת גם את הסיפור של האוכלוסיות השונות, הפריפריה, אז יש את הדברים הגנריים שצריכים להיות לכולם ויש את הדיוק הלוקלי, אני צודקת?

קרן: כן, אני חושבת שאת חייבת לקבל את הדיוק הלוקלי. אני חושבת שבנקודה מסוימת, לשאלתך, אנחנו חייבים לשחרר הרבה יותר. אחד הדברים המדהימים שקרו במלחמה הנוכחית עם בני הנוער זה כששחררו את ההגבלות, או את ההנחיות איפה צריך להיות מעורב ומה אתה צריך לעשות – הם בעצם העזו ויצרו, והגיעו למקומות שאף אחד אפילו לא חלם שהם יקחו בהם חלק. ואני באמת מאמינה שבסופו של דבר, ההתאמה הלוקלית תתאפשר ברגע שבעצם הקהילה קצת משחררת את האילוצים,

יושבים עם בני הנוער, או יושבים עם הילדים, שומעים מה יש להם להגיד, איפה הם רוצים להשפיע, על מה הם רוצים להשפיע. היום בני נוער, וזה דבר מדהים בעיניי, חוזרים לסיפור של ערכים, רעיונות גדולים – זה מעניין אותם, זה מעסיק אותם. התהליכים החלוציים האלה, נקרא להם, מדברים אליהם, וצריך לתת להם את הפלטפורמות וצריך לתת להם את החיבורים שיאפשרו להם.

מוריה: את אומרת משהו שבעיניי הוא נורא נורא חשוב זה לא רק סיפור כספי, זה לא העניין של להזרים עוד תקציבים – לא שאני מזלזלת חלילה בתקציבים, אבל זה לא רק להזרים תקציבים למקומות כאלה ואחרים, עוד מחשבים, עוד שעות, משהו הרבה יותר עמוק.

קרן: ממש. אני חושבת שהסיפור הוא לא כסף, את צודקת. תקציבים זה דבר חשוב, אני לא חושבת שתקציבים זה הדבר שחסר לנו כרגע כשאנחנו מתמודדים עם האתגרים האלה. אני חושבת שאנחנו צריכים, קצת כמו הציטוט שהתחלתי איתו של אותו מורה, לבחון בעיניים אחרות את המציאות הנוכחית; היא השתבשה לגמרי, אני קוראת לזה "לשבש את השיבוש". בסוף אנחנו צריכים לעשות את זה, ובסוף לבני הנוער, ובכלל לקהילה שמורכבת מהרבה מאוד שותפים, יש הרבה מה להגיד והרבה מה לעשות, ולא חייבים רק ללכת בצינורות שאנחנו מכירים מהעבר או שעבדו פעם, יכול להיות שיש היום גם אלטרנטיבות.

מוריה: אז כדי לייצר הוגנות צריך קודם כל להקשיב, לשאול, לאפשר לאחרים לשאול, לבנות את התוכנית המותאמת למקום הלוקאלי, זאת אומרת למקום שבו התלמיד לומד והמורה מלמד. מה עוד?

קרן: צריך לתת חופש יצירה גם למורים, בעיקר למורים, וגם לתלמידים שלהם. חופש ליצור, חופש להאמין במסוגלות, וגם להתמקד באמת במהות. אני חושבת שפחות אולי להתעסק עם המבנים המוכרים שלנו של "מה אנחנו חייבים להספיק", אלא מה באמת חשוב לנו כשאנחנו "יוצרים חינוך" ביחד, כשותפים לתוך תהליך כזה. אני מאמינה שזה זמן חשוב כמקום שבו בעצם אנחנו רותמים את העולם הזה שנקרא חינוך לשיקום, לצמיחה מחודשת, שכולם ירגישו שותפים ונאמנים לתוך התהליך הזה, לתוך החוויה. אנחנו צריכים לייצר חוויה חדשה.

מוריה: נוגעת בתוכניות הלימודים גם? בתכנים? לא רק בתשתיות?

קרן: בהחלט, בהחלט. בסופו של דבר, הבית זז לנו. אוקיי, הזדעזענו כולנו. ואי אפשר אחרי הזעזוע הזה... זאת אומרת, ממש ככה, אם ניקח את "הקוסם מארץ עוץ", אז העיפו לנו את הבית. דורותי, כמו שנקרא, בורחת לבית. עכשיו צריך לשקם. ואי אפשר לחשוב שמה שהיה שם לפני, אפשר ממש לחזור אליו עכשיו ככה בטבעיות ולהמשיך כאילו כלום. גם אין לנו את השביל שהיה לדורותי. ואין שביל, צריך ליצור אותו עכשיו ממש כך. אני חושבת שאנחנו ממש בעיצומו של בניית השביל כדי לייצר תהליך.

ותוכניות הלימודים הן הדבר המתבקש להשתמש בו כדי לייצר את השביל. בסוף, התוכניות הן השביל אבל הן לא הבית; צריכים לייצר את הבית הזה ביחד. ובהחלט התוכניות חייבות להיות עוגן רלוונטי. עוגן מותאם שמחבר – מחבר לא רק לידע, מחבר לערכים, מחבר למיומנויות, ומותאם לכאן ועכשיו.

מוריה: אני נשארתי עם "הקוסם מארץ עוץ", וחושבת על כך שגם צריכים לזכור שלא לכולם יש את אותה מידת נעליים, ולא לכולם נעליים בצבע לק אדום, אם אני זוכרת נכון, שיהיו מותאמות גם עבורם.

קרן: בהחלט, בהחלט צריך מאוד מאוד להיזהר בכל מה שאנחנו עושים, ולהיות עם המון מודעות למי שאיתנו.

מוריה: אני מוריה, עובדת במערכת, ושואלת את עצמי... אני לא אהרון ידלין, גם לא בכירה במובן הזה במשרד, אבל עדיין אחראית על תוכניות ואחראית בתוך המערכת, ואני שואלת את עצמי מה הדבר הנכון הראשוני שאני צריכה לעשות בתוך המערכת.

קרן: אז אני חושבת שאני מזמינה אותך בעצם בספר הזה, או בכלל בכל מה שאני מנסה להגיד, לייצר איזושהי סוג של קריאה לפעולה מול הקהלים שאיתם את עובדת, וזה למעשה רלוונטי לכל אחד ואחת מאיתנו. בסוף, כשאנחנו מבינים שלכל אחת ואחד מאיתנו יש כוח או חשיבות בצמיחה המחודשת הזאת ובשיקום, אז יש אלף ואחת אפשרויות להשפיע. החלוציות שלפני הקמת מדינת ישראל התבטאה בזה שלמעשה כל אחד ואחת הרגישו שהם משאירים חותם, הם מטביעים חותם על המדינה ועל התהליכים שהתחילו. ואני חושבת שזה באמת בידיים של כולנו; אני חושבת שבסופו של דבר אי אפשר לחשוב שמדינה ורק מדינה יכולה לייצר שינוי או ליצור הבראה או הצמחה, זה בעצם מתחיל בפרטים. אז אני מרגישה שזו בעצם קריאה לפעולה לפרטים – להסתכל מהזווית שלנו על מה יש לנו השפעה, איך אני יכולה לקחת את מה שאני יודעת לעשות היום ובעצם להתחבר לאיזושהו סוג של תהליך של צמיחה ושיקום, איך אני יכולה להכניס הרבה יותר שיח על ערכים ועל עשייה ועל חברה בריאה ועל חברה משתקמת. בסוף אנחנו צריכים המון תקווה, וחינוך יכול לתת את התקווה הזאת.

מוריה: נזכרת באיזושהו סרט שראיתי על יפן, שמה שגורם לwell being משמעותי מאוד של אנשים שמאריכים שם ימים לאורך זמן זו התקווה, התקווה היא חלק מאוד משמעותי שם, אם אני זוכרת נכון, תחושת השלמות.

קרן: כן, כן, זה בהחלט. יש שם גם מודל מקסים בשם "איקיגאי" שחילצו אותו בעקבות באמת הבדיקה של אותם אזורים כחולים שבהם אנשים מאריכים חיים בצורה מיטבית, נקרא לה, לא סתם מאריכים חיים. ובאמת הסיפור הזה של התקווה, המשמעות, ויותר ולא פחות – מה העולם צריך ממני ומה אני

יכול לתת לעולם. כי יש שם סימני שאלה של פרט, לא של מדינה. זאת אומרת, בסוף להנכיח את המסוגלות הזאת, את הפרואקטיביות אצל הפרט.

מוריה: דיברת על חלוצים, ומה שאני לוקחת ממה שאמרת זה שחלוצים זה לא פעם. אמרת – שהחלוצים הבינו שהם חלוצים בזמן שהיו חלוצים וחלוצות, אנחנו לא מבינים את זה כרגע. וזאת הנקודה של ההבנה שבכל רגע ורגע יש לנו את היכולת הזאת להשפיע – לא רק על קידום הישגים בתחומי דעת כאלה ואחרים, אלא באמת על ההיבטים הערכיים, הזהותיים, הקהילתיים ובעיקר על הבראת החברה שלנו.

קרן: בהחלט, אני חושבת שיש לנו גם את הזכות וגם את החובה. ואחת הנקודות המעניינות שאני מרגישה היא שדווקא החברה הצעירים, בני הנוער, כן מבינים את זה. אולי לא מדברים את זה עדיין מספיק, אבל כן מבינים את גודל השעה ואת המסוגלות שלהם להשפיע. אז אני חושבת שבהחלט יש פה הזדמנות.

מוריה: דיברנו על בריטניה, על יפן, על ישראל של מלחמת יום כיפור, אני גם הלכתי קצת אחורה והבנו את כל התפיסה. עיקר הפרק שאני רוצה שנמשיך איתו זה הסיפור של איך כל התובנות האלה מתכנסות ליצירת חברה בריאה יותר והוגנת יותר. וחשוב לי קודם להבין, כשאני אומרת "הוגנות בחינוך", איך את תופסת את המילה הגדולה הזאת שנקראת הוגנות?

קרן: אז זאת באמת מילה גדולה מאוד, ואני חושבת שמעוצמתה כל כך גדולה היא גם הפרשנויות אליה הן אינסופיות. אבל אני מסתכלת על הוגנות בחינוך כמילה או כאפשרות בעצם לייצר את הגשרים הנכונים או המותאמים לכל סיטואציה, לכל מצב ולכל אזור. כשאני מסתכלת על הוגנות בחינוך, וגם כשכתבתי עכשיו וגם ככה באמת עם המרחב פעולה, אני מתבוננת מאוד באיך אנחנו בעצם יכולים

מוריה: איך עושים את זה?

קרן: אז יש הרבה מאוד דרכים. אני חושבת בעצם העובדה שאנחנו יכולים לייצר פלטפורמות הידברות. בעצם השאלות – הרבה פעמים כששואלים "לא הנה נתתי לך", אלא "מה את כמנהלת אגף בעיר בפריפריה זקוקה לו?". "מה את חושבת שיעבוד?". "איך אתם כצוות או כקהילת מורים בתוך עיר בפריפריה, למה אתם זקוקים?". "לעוד מה אתם זקוקים?". "לאילו תומכות אתם זקוקים?". "אילו רעיונות אתם חושבים שכדאי בעצם להמשיך לקדם ולפתח?". "מה אנחנו יכולים בעצם ליצור ביחד, אבל מתוך המקום הזה של מי שנמצא שם בתוך ליבת העשייה ויודע לנתב נכון?". אני חושבת שבצורה כזו קהילה יכולה להשתקם בצורה המיטבית, כי לא אומרים לה מה היא צריכה. וזה אפרופו הוגנות – זה

באמת להיות הוגנים מספיק כדי לתת לה את האפשרות להבין מה היא צריכה ואיך להתחיל לפתח את זה.

מוריה: ומה זה שונה מכל רשות אחרת? את אותה שאלה של "למה אתם זקוקים" אפשר גם לשאול ברשויות פחות פריפריאליות.

קרן: קודם כל זה נכון תמיד, אני חושבת באופן כללי. לשאול, להגיע למצב שבו המוקד הוא מוקד העשייה, היא הרשות, הוא הפרט – זה דבר חשוב מאוד והכרחי ורצוי. ביחד עם זאת, אני כן שמה פה דגש על פריפריה, בין אם חברתית או גיאוגרפית לצורך העניין. כי בסופו של דבר אנחנו משקיעים המון, גם תקציבים וגם משאבים, כדי לראות איך אנחנו יכולים לצמצם. כי ההבנה של מדינה – והיא הבנה נכונה – שברגע שיש צמצום פערים והרבה יותר שוויון הזדמנויות, אז יש אפשרות לחברה להיות בריאה יותר. ביחד עם זאת, בהרבה מאוד מובנים אנחנו לא כל כך מצליחים. ופה נשאלת השאלה על איפה אנחנו שמים את הדגש. ואני חושבת שבסופו של דבר, קודם כל חשוב שנתחיל משם. נתחיל לשים את הדגש על לשים סימני שאלה ולא סימני קריאה כשאנחנו מייצרים תוכניות, או כשאנחנו מביאים או מייצרים ממשקים חדשים או מסיטים תקציבים. כמובן, זה נכון לכל רשות, את צודקת.

מוריה: אני עושה השוואה למה שאני עוסקת בהכלה, וקוראת לזה "עיצוב אוניברסלי ללמידה". יש את הדברים שצריכים לעשות לכולם, ואם עשית אותם ברובד הראשון, יש אולי פחות צורך להגיע לרבדים נוספים. אבל אם עדיין מה שעשית לכולם לא מספיק, אז זה הזמן לשאול את הרשויות, או את מערכת החינוך, את המורים, את התלמידים, ההורים, לא משנה, שנמצאים במקומות שהרובד הזה לא מספיק עבורם; לא התרגלו לשאול את השאלות האלה, ולהוסיף רבדים נוספים.

קרן: בהחלט, בהחלט. אני חושבת שאנחנו מדברים המון במערכת החינוך על פיתוח חשיבה ביקורתית ופיתוח מיומנויות חשיבה מסדר גבוה. אני בעצם מזמינה אותנו לעשות את אותו דבר במרחב החינוכי-מערכתי.

מוריה: ואיך ההוגנות צריכה לבוא לידי ביטוי בתוכניות לימודים?

קרן: ההוגנות צריכה לבוא לידי ביטוי בכל מובן ובכל מישור, בכל פסיק שמערכת החינוך נמצאת בו. בסוף, ההבנה של התאמה, בסוף ההבנה של "אין האחד כאחר" – משהו שאנחנו חייבים להבין במהות שלנו, ואז בעצם לייצר את המרחבים הנכונים, לייצר את ההתאמות הרלוונטיות לכל אזור או לכל קהילה – לא ממקום פטרוני, לא ממקום שבו אנחנו אומרים מה צריך לעשות, אלא ממקום שבו

עוזרים בעצם לקהילה או למקום לראות או לדייק לעצמו את התשובה או את המענים, המותאמים יותר.

מוריה: כמו שאומרים בגלי צה"ל נדמה לי, "קולות שונים, מקום אחד".

קרן: בהחלט, בהחלט. הגיע הזמן לשמוע אותם ולהשמיע אותם.

מוריה: קרן, זה היה מרתק. אני אשאל אם יש לך משפט אחד לסיכום שאיתו את רוצה שמאזינים והמאזינות שלנו ייצאו מהפרק. אני תמיד אומרת "הטיפ הזה", גם אם ישכחו את כל מה שדיברנו, ואני מקווה מאוד שלא ומאמינה שלא – זה הדבר שהכי חשוב לך שייצאו איתו.

קרן: אז קודם כל באמת היה מרתק.

מוריה: גם לי.

קרן: אני חושבת שהטיפ שלי זה להבין כמה משמעותי זה להיות איש ואשת חינוך כרגע. זאת אומרת, אנחנו נמצאים בתקופה שהמסוגלות להשפיע בה אין שנייה לה. ואני באמת מבקשת או רוצה להאמין שאנחנו כולנו יכולים להגיע ולהיות החלוצים החינוכיים שמאפשרים לישראל לחזור ככה באמת למקום הכי הדור שלה.

מוריה: נהדר. תודה רבה, קרן.

קרן: תודה לך.

מוריה: ולפני שנסיים, חשוב לי להזכיר לכם ולכן שההוגנות כמו גם ההכלה מתקיימות בראש ובראשונה בתוך הכיתה. והמשאב הכי חשוב, הכי יקר והכי משמעותי במערכת החינוך הוא המורות והמורים ואנשי ההוראה שלהם. תודה לחנה ללוש, מנהלת האגף לחינוך יסודי, על ראיית ההוגנות כערך מרכזי בחינוך, ותודה לכל צוות מט"ח. ותודה לכם, מאזינות ומאזינים, שהצטרפתם לעוד פרק של "הכלה למעשה". כל החומרים על הוגנות בחינוך מחכים לכם ולכן בתיאור הפרק. תודה, וניפגש בפרק הבא.